

MACEDÒNIA HISTÒRICA DE LLEIDATANS POLÍTICAMENT INCORRECTES

QUINTÍ CASALS

La política ha encunyat un terme-concepte en els darrers temps per definir les circumstàncies que envolten les actuacions dels seus actors principals, o de la doctrina dogmàtica que ha de seguir qualsevol de les seves manifestacions. Tota actuació rep el vistiplau del que es considera políticament correcte, mentre que la seva antítesi es col·locaria en l'incorrecte. D'aquesta manera, els polítics reben l'alliçament d'uns tècnics, els assessors, que guien el seu camí perquè puguin aconseguir el seu objectiu últim, el nostre vot. Cercant-lo, solen caure en l'equívoc de situar l'electorat en grans grups, en què tots els integrants pensen el mateix o volen el mateix, segons les circumstàncies, això sí, de cada espai i temps concret. En aquest sentit, les actuacions extravagants són refusades pel sanedri purista que tot partit polític té constituït per revisar el codi procedimental dels seus membres.

Quin problema comporta aquesta generalització d'actituds, atès que cada cop hi ha una major abstenció, que els joves se senten menys atrets per la política i que la resta considerem els polítics com una classe, tallats amb el mateix patró, un grup tancat que exerceix el que hauria de ser una vocació com una professió. Fins i tot percebo que molts de nosaltres els inclouríem en el grup de classes passives, no perquè cobrin de l'Estat, que ho fan, sinó perquè han perdut tota autonomia individual.

Tanmateix, aquest no ha estat el comportament de tots els polítics al llarg de la història. Els segles XIX i XX ens donen bons exemples, molts amarats de romanticisme, del polític d'acció que podia caure en l'extravagància pels seus fets, entès, aquí, el terme com un comportament que surt del que és habitual o comú vers la resta.

Alguns, àdhuc, a pesar de ser marginats pels seus col·legues, es van fer un nom en el si de la comunitat i aconseguiren notorietat en la vida pública. D'altres, per contra, queden en el record positiu o negatiu de la cultura com uns adalils que estaven avançats al seu temps o el seu pensament estava fora del lloc apropiat, com un pop en una aigüera sociocultural.

Lleida, com qualsevol ciutat (en això no hem de caure en el xovinisme), ha donat fills de l'extravagància política contemporània. Potser no tants com en altres indrets, però sí recognoscibles per les seves accions, les quals trencarien amb tots els catecismes establerts per la política actual.

Amb tot, vull fer un advertiment inicial: més que el càrrec, el tret més visible del polític, he cercat la influència de l'individu en la societat d'acord amb les seves accions, que, com a condició per entrar en aquest selecte grup de *rare avis*, han de fregar l'excentricitat. Aquesta, amb tot, pot ser considerada d'una forma positiva o negativa pel lector, jo no ho he considerat transcendent a l'hora de fer la meua arbitrària tria, per la qual cosa hi ha cabut gent de tots els colors polítics. Realment, el que m'ha importat ha estat el seu comportament fora de la regla, cosa que en algun cas, ja ho advertiré, ha envaït el terreny de la *cutreria* o *xavacanereria* cultural. Tampoc, per raons òbvies, he inclòs accions de polítics en actiu o que han comportat violència.

Assentats els precedents, el primer dels protagonistes que surt a la palestra és l'ínclit arquitecte Agapit Lamarca Quintana (Lleida, 1821- Barcelona, 1901), tercer dels fills sobreviscuts en una família de pagesos, més endavant terratinents, que compraren terres en la desamortització eclesiàstica de 1837.

Agapit, com espero demostrar en els paràgrafs següents, fou l'exemple, amb majúscules, del ciutadà extravagant, amb una filosofia de vida al darrere que, al contrari de la idea que ha quedat en la memòria popular, estava plenament planificada i definida. Efectivament, Lamarca és conegut històricament pel seu comportament independent i sense complexos. Segons han afirmat tots els historiadors, era estrafolari en el vestir i gens mirat a l'hora de parlar, deia el que primer li venia. Tanmateix, com he dit, crec que Lamarca ho tenia tot ben calculat, el seu comportament responia al d'un sofista contemporani que passava olímpicament del que diran, però que, al mateix temps, era una de les personalitats més influents en la Lleida de finals del XIX, no per la fortuna que amassava, ingent, sinó perquè el seu pensament creà escola en la ciutat.

Altrament, fou un destacat arquitecte, que va dissenyar, amb Joan Soler, la Casa de la Maternitat de Lleida (1859-1884) i, en solitari, la façana posterior de l'Ajuntament (1869), la que dóna a la Banqueta, la reforma del convent de Torrefarrera, edifici de l'Ensenyança, (1867-68) i de la plaça Major d'Agramunt. L'estil de les seves obres era neoclàssic i destacà per aplicar el *Rundbogenstil* (estil alemany basat en arcs rodons neoromànics) en una de les seves obres principals, la comentada façana posterior del comú ilerdenc.

En l'àmbit sociopolític, fou president de la Coral l'Artisana (1866), que procurava esbarjo als obrers, líder i diputat provincial del Partit Liberal (1870). També fou el màxim accionista (1.500 pessetes) en la fundació de La Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Lleida (1880), entitat de la qual fou el primer sotsdirector, i un dels fundadors de la Cambra Agrària Provincial (1899). Lamarca, per tant, era un home compromès amb la ciutat i la seva comunitat —els monts de pietat, per exemple, eren unes institucions creades per fer préstecs a un interès molt baix per evitar la usura dels prestadors professionals— amb un comportament polític liberal, però independent, fregant l'anarquisme.

En l'aspecte més familiar, podem dir que fou el tercer marit de Josefa Mier de Chaves, enviudada dos cops i encara pubilla del gran propietari i fundador de Valmanya, prop d'Alcarràs, Eugenio Manuel de Mier Escalante, un antic navilier asturià que arribà a atresorar una propietat de 3.700 hectàrees, de les més grans de Catalunya, que abans havia pertangut als monjos de Poblet. Lamarca i la seva dona heretaren l'esmentada finca i van passar a ser la família lleidatana més rica a finals del XIX.

Tot i que és conegut de forma general perquè era sogre del coronel-president Macià, també han quedat nombroses referències seves en l'anecdolari popular que trencarien amb les convencions socials de l'època. Totes les peripècies vitals que narraré seguidament sobre Lamarca, com deia més amunt, les relaciono amb un comportament sofisticat; de fet, els seus descendents creuen que pertanyia a alguna agrupació o secta d'aquest tipus, entès d'una forma sumament filantròpica i pedagògica. Així, a Lamarca se l'ha pogut recordar despectivament pel seu aspecte descarat, però no per cap mala acció, no dic que no l'hagués pogut fer, sinó que, reitero, ningú en recorda cap.

Agapit, com veureu, era una mena de professor ambulat, que exercia la seva influència a les persones, sobretot les més joves, que tenia més a prop. Gairebé sabia una mica de tot, capaç d'explicar els fonaments de qualsevol teoria per negar-la tot seguit, tesi-antítesi. Basat en l'escepticisme, posava en dubte totes les conviccions de l'època, aparentava una cosa i n'era una altra. Gran orador popular, negava les veritats objectives i intentava rebatre-les amb accions, que els historiadors no han vist més enllà d'anècdotes curioses amb què delectar la concurrència. Lamarca, jo mateix m'agafo al seient, era un ideòleg que demostrava amb

accions concretes el seu pensament escèptic. Segurament, era del tot impossible conviure amb ell i que no t'influís.

La seva trempera, probablement, degué captivar Francesc Macià i Llussà (Vilanova i la Geltrú, 1859 - Barcelona, 1933), el qual tenia una certa fama de llibertí i amb qui travà una ràpida i forta amistat el 1887, quan tot just aquest arribà destinat a Lleida per dirigir la comandància d'enginyers militars, organisme que s'encarregava d'elaborar uns mapes topogràfics per a la construcció del ferrocarril de la Noguera Pallaresa. A la capital ponentina, aconsellat per un militar amic comú, el capità general de Sevilla, en Polavieja, va conèixer l'Agapit, que l'introduí en l'ambient social de Lleida, el qual dominava amb mestria i n'era un protagonista principal. L'amistat quallà en parentela quan Macià, com dic amb fama de conqueridor, s'enamorà de la seva filla petita, Eugènia Lamarca de Mier, fins llavors compromesa amb un altre pretendent, a qui va conèixer en un ball de disfresses i amb qui es casà el 1888. Del mateix any data, curiosament, el casament de la seva altra filla, Maria, amb el polític i bibliòfil reusenc Pau Font de Rubinat (1860-1948). Del dia del casament de la filla gran es recorda que Agapit va fer folrar una columna de casa seva amb bitllets de banc. Certament, el festeig entre Eugènia i Macià fou molt curt i, segons es diu, Agapit no era del tot favorable al casori de la seva filla, a qui més endavant nomenà hereva, amb un militar tan ben plantat. Fins i tot es diu que volia casar-les a les 6 del matí sense convidar ningú. Ja se sap, una cosa són les amistats i l'altra, la família, i potser l'episodi de la columna *embilletada* tenia quelcom a veure amb aquells dos casoris tan propers en el temps.

Lamarca, home menut i eixerit amb fama d'estrafolari, era amant del Carnestoltes, solia disfressar-se i tenia sortides fora de to per a la resta. D'ell es diu que, un dia, un dels empleats del restaurant de l'Hotel Ritz de Barcelona no el deixava passar per anar mal vestit, també s'afirma que aquell dia anava amb indumentària de pagès, cosa que l'arquitecte solucionà ràpidament anant-se a canviar de roba o comprant-se un vestit nou, això no queda del tot clar. Llavors el deixaren entrar. Però, un cop dins, en servir-li una xocolata a la cafeteria, se la va llençar damunt el vestit, tot dient: "Menja tu, que aquí donen menjar als vestits i no a les persones." Tret inequívoc d'un talant polític independent i demòcrata.

En aquella època foren freqüents els viatges de Lamarca a Barcelona i, també, algun a París, però això no feia variar gens el seu vestuari. Són nombroses les referències al seu descuit a l'hora d'arreglar-se. Així s'explica que en un bon hotel de Barcelona no li volien donar cap habitació pel seu aspecte desastrat. La direcció només accedí a acollir-lo en una de les pitjors cambres, a dalt de l'edifici, amagada, lluny de la recepció. Ràpidament, va trucar al general Eugenio Gaminde, concunyat seu, i al marquès d'Alfarràs, Joan Desvallés, a qui havia fet de tutor, perquè vinguessin a visitar-lo. Un cop a la recepció de l'hotel, l'arquitecte s'exclamà

Agapit Lamarca i Quintana disfressat de gitano.

en veu alta que els rebia allí perquè l'havien posat al galliner, ruboritzant i fent quedar malament els empleats davant aquells visitants tan il·lustres. Ràpidament volgueren traslladar-lo, a la qual cosa s'hi negà, tot afirmant que al galliner es trobava bé.

Agapito, com li agradava que li diguessin, era un home de sortides ràpides. Un dia, de viatge en tren cap a Barcelona amb el seu gendre Pau Font de Rubinat —alcalde de Reus de 1898 a 1901—, escoltà com un grup de senyores de l'alta societat feia safareig al banc del davant sobre les pretendentes del marquès d'Alfarràs, a qui, com hem dit, feia de tutor. Les apostes de les dames anaven del tot errades, per la qual cosa l'arquitecte s'aixecà i els digué clarament que en aquell

afer no hi plegaven res, paraules que els causaren una enorme sorpresa venint d'un home que, pel seu aspecte, no semblava gaire distingit, per la qual cosa li preguntaren que qui era ell per afirmar tan categòricament que el marquès no es casaria amb les esmentades senyoretetes. Lamarca, molt seriós, digué que ell no era ningú, però que ho sabia perquè coneixia el seu cotxer, assenyalant el gendre Pau, que destacava per la seva pulcritud i aspecte presumit, i que no sabia cap on mirar davant les riallades de la concurrència.

Fins i tot els seus descendents afirmen que encarregà una gorra a un barreter amb quatre viseres perquè no li diguessin més que la portava torta, i gran ressonància tingué la seua volta a Catalunya amb carro. També se n'orgullen perquè passa per ser l'inventor de l'acudit de vendre duros a quatre pessetes, però amb un significat ben diferent al que té avui en dia. Així, segons recorda Maria Victòria Cortés Font de Rubinat, el seu avi, Pau Font, el mateix del tren, li solia explicar que el seu sogre sempre li deia que no es podia fer una bona obra perquè et posaven a la presó. Davant la incredibilitat del gendre, Lamarca va començar a vendre duros a quatre pessetes a la seva residència del carrer Canonge González, utilitzada més endavant per Macià i avui derruïda, provocant un gran aldarull a la ciutat. Les autoritats desconfiaven de l'hisendat i engegaven diligències per esbrinar si estafava els compradors, cosa que va fer aturar

la venda a Agapit, que creia haver demostrat a Pau la veracitat de la seva afirmació.

Lamarca tampoc creia en les estrictes normes socials imposades als membres de la seva classe social. Per això les trencava, d'una forma visible, vestint sense formalismes. Ell deia, en una de les seves frases lapidàries: "La por, la vergonya i el fàstic no servien per a res." D'aquesta forma, a les seves filles les educava refinadament en les arts, però evitava que es creguessin superiors a la resta. Així, era típic que anant de passeig o de viatge les carregués amb embalums o equipatges, quan a finals del XIX estava molt mal vist que les dames els portessin, ja que era feina per als criats.

L'esmentat concunyat Gaminde, conegut com general *Bum-bum* —ell el coneixia com l'Eugenio dolent, en contraposició a l'Eugenio bo, nebot del militar, sempre cercant les dues cares de la moneda— solia reprendre'l pel seu comportament, deia que els feia quedar malament. Lamarca, fent honor a la frase que la venjança se serveix freda, s'oferí per acompanyar-lo a París, on aquell anava per visitar-se d'una malaltia a la consulta d'un metge famós. Durant el viatge i l'estada, Agapit es féu passar pel seu criat, portant maletes i parodiant la recepció de propines, cosa que no devia fer-li gaire gràcia al seu parent, afamat canoner en el món militar.

Lamarca deixà l'exercici de l'arquitectura molt aviat (1884) per dedicar-se a la gestió de l'heretada gran finca dels Mier, encara que ell donava la seva versió: "Si un metge mata el seu pacient, al cap d'un any ningú se'n recorda, però un nyap arquitectònic es veu tota la vida." Amb tot, fou un destacat arquitecte i un dels pocs lleidatans que pertanyé a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando al llarg del segle XIX.

Una altra curiositat de Lamarca, potser imbuït pel seu tarannà demòcrata, és que mai va voler exercir de cacic amb els seus masovers, que quan li preguntaven a qui havien de votar a les eleccions rebien per resposta: "Sempre contra el Govern." Encara que no sabem si contestava el mateix quan manaven els de la seva corda. En fi, un personatge de llegenda.

De fet, tampoc podem saber ben bé l'ascendent que va tenir sobre Macià un individu tan singular, però més o menys per aquesta època (1899) el comandant, més endavant coronel, i encara més tard president de la Generalitat republicana (1931-1933), ja destinat de forma definitiva a Lleida, va protagonitzar un desplaïment polític al seu cap militar, i governador civil de Lleida, que el mateix Agapit hauria signat. Així, trobant-se totes les forces vives al Casino Principal, lloc de reunió de la burgesia lleidatana, el general José Martos O'Neale va dir unes paraules ofensives contra Catalunya. La sala estava plena de figures de la Renaixença i el catalanisme ponentí —Alfred Perenya, Pere Mies, Humbert Torres o Magí Morera—, però ningú gosà contestar l'ofenós general.

Així doncs, Francesc Macià, que fins llavors no havia manifestat públicament un especial tarannà catalanista, va anar a casa seva per vestir-se de civil i poder rebatre aquell oficial superior sense haver de trencar la disciplina militar. La conflictiva situació no va ocasionar-li l'arrest, com tothom suposava, sinó que el general, impressionat per l'actitud de Macià, li arribà a confiar la custòdia del seva filla.

De fet, tornarem a trobar l'esmentat Martos com a protagonista d'una altra batussa l'any següent i veurem que les paraules de Macià no el feren reflexionar gaire a favor de tot el relacionat amb Catalunya, però l'incident marcava el

primer desacatament seriós del futur president de la Generalitat amb l'exèrcit espanyol, un trencament que, com molt bé tots sabeu, en anys posteriors calà amb més profunditat.

Com ja he dit, no es pot copsar prou bé la influència d'Agapit en Macià, tot i que formava part del seu cercle íntim, però l'actitud del militar català en aquest incident i altres posteriors fou clarament *lamarquiàna*, i de ben segur que el sogre, que de gran va anar a viure amb la filla i Macià a Barcelona, se'n degué sentir prou orgullós. De fet, tinc la impressió que la família Lamarca-Macià-Font anava a una en l'esclat del pensament catalanista republicà de finals de segle. Així, Maria, la filla petita de Macià, afirma que fou l'altre gendre, també destacat republicà catalanista, Pau Font, administrador durant un temps de la hisenda de Lamarca, qui va atraure Macià, que continuava tenint fama de festejador, cap a la política, un pla en què costa creure que no hi estigués implicat Agapit. En aquest sentit, cal dir que tots tres, Agapit, Pau i Macià, tenien bona sintonia i era freqüent veure'ls junts.¹

Un altre lleidatà present en el petit i peculiar univers Macià fou Humbert Torres i Barberà (Mont-roig, 1879 - Barcelona, 1955), membre de Joventut Republicana i paer en cap de Lleida per elecció popular de 1917 a 1920, any en què fou substituït —perquè es manifestà obertament republicà— pel monàrquic i gran rival seu Francesc Costa Terré, l'alcalde Costa, designat alcalde a dit des de Madrid el novembre de 1920.

Humbert, pare del destacat poeta Màrius Torres (Lleida, 1910 - Sant Quirze Safaja, 1942), era un polític polifacètic, metge de professió, que també fou diputat a Madrid de 1931 a 1933 per Esquerra Republicana de Catalunya i un dels introductors a Catalunya de la metempsicosi, doctrina que li fou induïda pel seu pare, el metge Marià Torres, i que admet que l'ànima, en separar-se del cos de què formava part, passa a animar el cos d'una altra persona o animal.

Conegudes són les seves pràctiques o sessions espiritistes, les quals arribaren a tenir una característica de quotidianitat en el si familiar. Així, el seu segon fill, Víctor Torres (Lleida, 1915), narra en el seu llibre *Memòries polítiques i familiars* (1994) que unes setmanes després de morir la seva mare, Maria Perenya Reixach (1889-1928), la família sopava al complet en la llar quan, de sobte, l'àvia Àngela, mare d'Humbert, entrà en trànsit. Els néts —Màrius, Víctor i Núria, de 18, 13 i 6 anys, respectivament— s'espantaren molt davant la situació, que el pare i l'avi resolgueren amb mestria. Humbert s'aixecà, calmà els fills i atansà un llapis i un paper a l'àvia, que amb els ulls en blanc escrigué uns gargots semblants a paraules.

Es consultà l'escrit, que suposadament es referia a la mare recentment traspasada, que deia, més o menys: *estic bé o he arribat bé*, el relator, Víctor Torres, no ho recorda literalment. La sessió d'espiritisme familiar finalitzà i la nissa-

Arribada dels expedicionaris de 1900 a Torres de Segre amb Joan Bergós al capdavant.

ga acabà de sopar amb naturalitat. Cal suposar que bona part dels seus membres, no pas Víctor, com narra en el seu llibre, van anar a dormir molt més tranquils amb la nova. Com dic, tot molt quotidià en la llar dels Torres, una de les famílies més influents en l'àmbit privat del president Macià i del republicanisme català, que, com podeu observar, tingué uns peculiars iniciadors a Ponent.²

En aquest sentit, tornant una mica endarrere en el temps, trobem altres amics de Macià enfadats amb les habituals declaracions, no gaire amistoses amb els catalans, del general Martos O'Neale, nomenat governador civil de Lleida al tombant del segle XIX (1899-1900). El militar continuava desbarrant contra tot el que tenia forma pròpia catalana des de Lleida, la qual cosa, més que mitigar el sentiment dels governats, desfermà la seva gosadia. D'aquesta manera, un escollit grup d'híbrids de la recentment fundada associació lleidatana Joventut Catalanista, filial d'Unió Catalanista, inclassificables, capaços de combinar acció política directa amb fina poesia patriòtica, tramà una de les excursions fluvials més inversemblants que les aigües del Segre puguin recordar. Els fundadors de la novella associació —Joan Bergós, Enric Arderiu i Manel Roger de Llúria, aquest darrer amb un nom molt apropiat per a l'ocasió—, en unió amb altres agermanats, van decidir plantar cara al governador anticatalanista i baixar riu avall amb barca, cofats amb una barretina, amb la quatribarrada onejant i cantant *Els Segadors*. El cop d'efecte partí prop de les comportes un diumenge 30 de setembre de 1900,

amb la voluntat que el canvi de segle modificqués l'actitud del bel-ligerant governador.

La Banqueta, a migdia del festiu, era plena de lleidatans passejant, els quals saludaven sorpresos amb mocadors els nous argonautes, que contestaven amb crits de *Visca Catalunya lliure!* Els policies, mentrestrant, s'enfangaven a la ribera i volien aturar la barca a cops de pedra. El governador, atònit, veia des del balcó posterior de la seva residència, que donava al carrer Blondel, la traçada de la pastera en les aigües platejades d'un Segre molt més cabalós que no ara.

En arribar a Torres de Segre, final del periple, els navegants baixaren i es dirigiren a l'ermita de Carrassumada per celebrar missa d'acció de gràcies i agrair a la verge l'èxit de l'empresa i un bon dinar amb els habitants de la vila. En l'acte es llegí una poesia de Joan Bergós (Lleida, 1859-1931), inductor de la idea amb Enric Arderiu (Lleida, 1868-1920), composta per a l'ocasió.

La Guàrdia Civil, entretant, esperava els rebels a la porta de Sant Antoni, on s'iniciava el tram de carretera cap a Madrid. Els nous almogàvers, però, avisats pels seus amics, entraren a la ciutat per altres camins i dormiren a casa cofois i calents. Tanmateix, l'ira del governador s'acarnissà amb el pobre Arderiu —funcionari del cos nacional d'arxius i posterior fundador, amb l'altre arxiver de la ciutat, el municipal Rafel Gras, del Centre Excursionista de Lleida (1906)—, el qual fou traslladat a Huelva; encara que poc va poder fer

el militar contra Bergós, el seu malson, ja que el jutge no trobà punibilitat en la seva actuació. L'esmentat Bergós, corredor de comerç i en la seva tendra joventut trabucaire carlí (de 1872 a 1876 amb Rafel Tristany), era un bona peça i continuà empenyant Martos. Així, amb el pseudònim de *Jordi Anyell* va escriure a *La Comarca*, diari fundat per ell mateix i Arderiu, un article fotent-se del governador titulat *Don José All i Oli*. La situació pujava de to i les autoritats estatals consideraren convenient traslladar Martos a Saragossa per evitar més conflictes i, més endavant, el nomenaren governador civil de Barcelona, des d'on escrigué el 1901 un aberrant pamflet en col·laboració amb Julio Amado i R. de Villebardet titulat *Peligro nacional: estudios e impresiones sobre el catalanismo*, que, com molt bé podeu imaginar, contenia impropis contra el catalanisme en general, però segurament ideat amb les particulars figures de fons de Bergós, Llúria i Arderiu.

No debades, el viatge de la barca perdurà molts anys en la memòria col·lectiva lleidatana com la primera manifestació popular catalanista de Lleida contra la dominació despòtica estatal, i nodrí l'adormit esperit nacional de bona part de la comunitat. Arderiu, Llúria i, sobretot, Bergós eren polítics de base, disposats a l'acció, ja que no podien fer res més, que ja era molt, per defensar la pàtria. En la situació de tombant del segle XIX hauria estat impensable assolir càrrecs amb la seva ideologia, la qual propiciava l'enfrontament amb les autoritats civils, militars i eclesiàstiques en coses avui dia tan nímies com posar la primera làpida del segle XX escrita en català al cementiri.³

En fi, que actuar en llibertat o parlar i pensar en català no ha estat una tasca gens fàcil al llarg de la història, i sinó que ens ho preguntin als lleidatans, probablement el poble més agredit, culturalment parlant, del Principat. I si no s'ho creuen a Girona, Tarragona o Barcelona, cap i casal català, doncs que reparin en un dels episodis més pintorescos, per definir-lo d'alguna manera, de la història catalana.

Així, el franquisme es plantejà, molt seriosament, que Lleida, ciutat i província, servís d'objecte de canvi per aconseguir els favors aragonesos prestats durant la Guerra Civil (1936-1939). Segurament, jo no en recordo altre de similar, aquest és el projecte polític més extravagant, en aquest cas en el sentit més ranciament *caspós*, de la nostra història contemporània. El curiós del cas és que, per inversemblant que sembli, el projecte quasi esdevé realitat pel suport social rebut a la ciutat.

Però anem a pams. Emparat en el servilisme d'una part de la burgesia lleidatana del moment, nasqué el *leridanismo*, un corrent ideològic pensat pel ministre franquista lleidatà Eduardo Aunós (Lleida, 1894 - Lausana, 1967), que va pretendre assolir una base cultural. El *leridanismo* postulava una falsa idiosincràsia lleidatana a mig camí entre Aragó i Catalunya, la qual no s'acabava d'identificar amb cap de les dues regions, però que si calia pronunciar-se, es trobava

Joan Bergós

més propera, sobretot per raons econòmiques, a les terres de la vall de l'Ebre.

Així doncs, naixia el 1941 el Caliu Ilerdenc, una societat formada inicialment per 22 galifardeus de la burgesia local que, a banda de menjar bé i copiosament, actuava com a grup elitista de poder exercint la seva influència en els nomenaments de càrrecs polítics i funcionaris. El primer president fou Josep Murillo i el segon, Carmelo Fenech; entre els cofundadors o socis, destacaren antics i futurs alcaldes franquistes com Ramón Areny (alcalde de 1939 a 1941), Juan José Arnaldo Tárrega (1941-1943), Víctor Hellín Sol (1943- 1952), Blas Mola Pintó (1952-1957), Casimiro Sangenís (1967-1974) o Miquel Montaña (1974-1976).

És a dir, que si volies ser quelcom en la Lleida de postguerra i del *desarrollo*, havies de pertànyer al club, ja que tots els alcaldes franquistes lleidatans, només s'hi desmarcà Francisco Pons Castellà (alcalde de 1957 a 1967), en foren membres destacats. El Caliu defensava la *pau i l'ordre* imposats pel franquisme, potenciant una cultura oficialista que, de la mà del *leridanismo*, estava al servei de la uniformització cultural i de la descatalanització en tots els àmbits de la Catalunya occidental.

A l'aixopluc d'aquell elitista club va néixer, un any més tard, l'Institut d'Estudis Ilerdencs (1942), amb la missió de donar

contingut científic i cultural a la nova ideologia proposada per la subcultura franquista.

Un cop assentades les bases ideològiques, el projecte prengué cos definitiu en anys successius, fins al punt que el 1966 el Consejo Económico Sindical proposava crear la Regió de la Vall de l'Ebre, que incloïa les tres conegudes províncies aragoneses i Lleida, amb capitalitat a Saragossa, argüint que milloraria el seu desenvolupament econòmic. Un dels principals teòrics del *leridanismo*, Antonio Hernández Palmés, conseller de l'IEI, jugava a distraure i davant algunes protestes afirmava que Lleida no era ni catalana ni aragonesa, "Lérida es leridana", donant per bo el pla governamental. Aquell any fins i tot el Ministeri d'Educació donà el vistiplau per incloure en els llibres de text de primer de batxillerat la nova divisió administrativa, amb la qual cosa el règim continuava fent passos per conscienciar la població del nou destí administratiu de la província.

Poc semblava que es pogués fer davant la maquinària administrativa franquista i el projecte polític d'uns *freakies* amb molta influència tirava endavant. Tanmateix, de sobte, es produí l'impensable: una reacció popular instigada des de la secció cultural del Club Esportiu Huracans —amb els intrèpids Hug Banyeres, Miquel Oró, Càndid Reñé, Ramon Roure i Joaquim Colell— va promoure la recollida de signatures a la ciutat i altres indrets provincials per defensar davant el cap d'Estat, el mateix Franco, la catalanitat de Lleida.

La iniciativa quallà i l'any següent una carrossa feta per veïns d'Almacelles també reivindicava, a la Festa Major, la catalanitat de la província enmig dels crits del públic de

Visca Catalunya, igual que els provocats a principis de segle per la nau tripulada per Bergós i Arderiu. Aquell mateix any, quatre destacats intel·lectuals ponentins —Josep Lladonosa, Josep Vallverdú, Francesc Porta i Simeó Miquel— treien al mercat el llibre, *Lleida: problema i realitat*, en què redefinien la catalanitat de Lleida i sa província. Altres accions des de Barcelona, com un seminari de conferències al Centre Comarcal Lleidatà i la publicació de diversos articles a *Serra d'Or* vindicant la catalanitat de Lleida i, fins i tot, la Franja de Ponent, aconsellaren aturar el desgavell dels *leridanos* il·luminats al caliu del vi i la vianda.

El grup restà sorprès per la reacció popular, però com que creien més en la seva pròpia estabilitat que en la ideologia que s'havien inventat, reculà posicions i el president de la Diputació d'aquell moment, Antonio Aige, proclamà que els rumors de separació no tenien cap fonament. Uns dies més tard, l'Assemblea Sindical Nacional de Desarrollo confirmava la inclusió de Lleida en la regió del nord-est amb les tradicionals de Tarragona, Girona i Barcelona, que exerciria de capital.⁴

Un cop més, la història, la nostra en aquest cas, demostra que sempre que un poble ha volgut mantenir quelcom propi i just s'ho ha hagut de guanyar amb el seu esforç col·lectiu. Però sovint trobem el personatge fora de l'habitual, l'extravagant o políticament incorrecte, sobretot amb els patrons d'avui en dia, que, més enllà de la importància del càrrec, és capaç de mobilitzar el personal sota una bandera, no cal que sigui de roba, i dirigeix, molts cops de forma temerària, la llum d'un ideal que la majoria ni albirem.

¹ SOL, Romà; TORRES, Carme. *Gent de Lleida*. Vol. 1. Lleida, 2005. P. 51. ALBAIGÉS I OLIVART, Josep M. *El Macià dels anys foscos*. Barcelona, 2006. Vull agrair a la família Cortés Font, descendents d'Agapit Lamarca, i a Carles Coca la novella informació que he rebut sobre la seva família i les seves peripècies.

² TORRES, Víctor. *Memòries polítiques i familiars*. Lleida, 1994. P. 39-41.

³ Per a més detalls, podeu consultar la revista *Vida Lleidatana* [Lleida] (1931), núm. 101, p. 300-308.

⁴ Més dades a la revista *Sàpiens* [Barcelona] (novembre 2006), núm. 49, p. 28-31.